

БЛИЗНЮКОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри практичної психології ЦДПУ імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ПРИСЯЖНЮК ОЛЕНА ВІТАЛІЇВНА

доцент кафедри інформатики та інформаційних технологій ЦДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат технічних наук, доцент, м. Кропивницький

ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-ДОДАТКУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ФАСИЛЯТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядається проблематика використання комп'ютерних технологій в рамках психологічних досліджень. Проаналізовано сучасний стан досліджень у сфері комп'ютерної психодіагностики та перспективи застосування веб-додатків для специфічних психодіагностичних задач. Зокрема, описується методика дослідження фасиліативності та її реалізація у вигляді веб-додатку.

Фасилітація розвитку особистості визначається як вид допомагаючої взаємодії, соціально обумовленої й особистісно значущої, формування якої є передумовою формування успішної професійної діяльності майбутніх практичних психологів. Розроблений веб-додаток реалізовано на платформі РНР як закрита система з обов'язковою реєстрацією учасників та можливістю дистанційного консультування досліджуваних.

Ключові слова: *комп'ютерна психодіагностика, ІКТ, інтернет-дослідження, веб-додаток, психодіагностичний інструментарій, фасилітація розвитку особистості, фасиліативність, якісні показники фасиліативності.*

Постановка проблеми

Активне впровадження комп'ютерних, зокрема, інтернет-технологій, в процес психологічних досліджень та процес обробки результатів дає можливість забезпечення психологів якісним психодіагностичним інструментарієм. Зокрема, в практичній психології відбувається інтенсивний перехід комп'ютерних технологій від статусу допоміжного інструменту обчислення до статусу професійного формату репрезентації результатів роботи практичного психолога. Дослідження в галузі комп'ютерної психодіагностики відносять до міждисциплінарних, що підсилює актуальність проблематики даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

В психодіагностиці активно використовуються такі інформаційні технології: аналіз даних, інженерія знань та інтернет-технології.

Кожна з цих технологій лежить в основі конкретних психодіагностичних задач, і у сукупності вони визначають ключові напрямки розвитку комп'ютерної психодіагностики [3,7].

Найбільш ґрунтовно інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ) використовуються психологами для аналізу даних. Для проведення кореляційного та кластерного аналізу використовуються як різноманітні засоби загального призначення (процесор MS Excel, онлайн калькулятори з розширеними функціями), так і статистичні пакети типу SPSS або Statistica.

Деякі дослідники (К.Р. Червинська, А.А. Васищев, А.Г. Шмельов, А.Джойнсон) відмічають поступовий розвиток комп'ютерних психодіагностичних методик як нового перспективного класу психодіагностичного інструментарію, що здійснює автоматизоване дослідження із формуванням психодіагностичного висновку на основі інженерії знань. Формування професійної інтерпретації результатів психодіагностичного тестування розглядається або як завдання побудови експертної системи, в якій акумулюються знання групи декількох найбільш кваліфікованих експертів, або як завдання емпіричного накопичення діагностичних прецедентів і розробки типових зразків інтерпретації, про що докладніше інформується в професійно спрямованих журналах «Behavior Research Methods, Instruments and Computers» (Швеція), «Computer Use in Psychology. A Directory of Software» (США).

Впровадження ІКТ у психодіагностику реалізується шляхом створення автоматизованих версій окремих методик. Переклад на комп'ютерну основу методик, раніше розроблених у вигляді тестів-опитувальників з чіткою формальною структурою, не є особливо складною процедурою та імплементується у вигляді веб-додатків як базових методик типу «Багатофакторний особистісний опитувальник Кеттела», «Тест Люшера», «Тест Роршаха», «Тест фрустрації Розенцвейга», так і тестів інформативно-розважального характеру. В цьому випадку веб-додаток виконує роль експерта, забезпечуючи автоматичне пред'явлення реципієнту тестових завдань, видає результати у звичному вигляді та веде протокол експерименту.

В роботах таких відомих дослідників у сфері комп'ютерної психодіагностики, як В.А. Дюк, К.Р. Червинська, С.М. Морозов виділяються наступні позитивні ефекти використання подібних веб-сайтів:

- швидке отримання діагностичних результатів;
- звільнення експерта від рутинних операцій (інструктаж, пред'явлення завдання, перевірка правильності відповідей, ведення протоколу дослідження, обробка результатів);
- підвищення рівня стандартизації умов психодіагностичного дослідження;
- точність реєстрації результатів, відсутність помилок обробки;

- оперативність обробки даних.

Окрім зазначених переваг застосування веб-додатків, Дюк В.А., Бурлачук Л.Ф., Арістова О.Н. виокремлюють нові можливості організації комп'ютерного психодіагностичного дослідження, зокрема [4]:

1) Динамічна та полімодальна стимуляція – використання комп'ютерної графіки для реалізації динамічних об'єктів, що наближає модельне діяльність по виконанню тесту до реальної діяльності, для прогнозування якої тест призначено.

2) Складні алгоритми обробки інформації. Можлива реалізація широкого спектру різноманітних трудомістких процедур для розрахунку шкал, індексів, додаткових показників.

3) Банк психодіагностичних даних. Ведення банку даних, в якому накопичуються результати психологічних досліджень, дозволяє значно прискорити процес отримання достовірних, емпірично обґрунтованих тестових норм для різних груп обстежуваних.

4) Відображення результатів. Результати психодіагностичного обстеження може бути представлено у вигляді шкал, графіків, діаграм та гістограм, таблиць.

5) Реалізація інтелектуального інтерфейсу. Можливість отримати в ході діалогу професійної інтерпретації результатів, рекомендацій по проведенню тестування, а також обґрунтованого психодіагностичного висновку в розгорнутій формі.

Основною методичною проблемою при проведенні психодіагностичних он-лайн досліджень фахівці вважають питання їх зовнішньої та внутрішньої валідності. При оцінці внутрішньої валідності дослідження застосовується порівняння результатів інтернет-дослідження з результатами традиційного (бланкового) тестування. В ряді досліджень [9] наголошується, що особистісні тести можуть бути успішно проведені в інтернеті і дати задовільні психометричні дані, функціонально еквівалентні бланковій методиці. Недостатня внутрішня валідність онлайн експериментів може бути обумовлена ненадійною роботою мережі та недостатнім контролем ситуації експерименту.

Питання формування репрезентативної вибірки, що обумовлює зовнішню валідність в межах нашого дослідження, вирішується автоматично, оскільки тестування проводиться для цільової аудиторії – груп студентів, майбутніх практичних психологів.

Постановка завдання.

Мета даного дослідження – комп'ютерна апробація психодіагностичної методики дослідження якісних характеристик фасилітації, реалізованої у вигляді відповідного веб-продукту.

Методика дослідження.

В межах програми дослідження соціально-психологічних основ процесу фасилітації розвитку особистості ми використовували

психодіагностичний тест-опитувальник якісних компонентів фасилітативності Саннікової О.П., Казанжи М.Й. в його стандартній бланковій та комп'ютерній версіях. Комп'ютерна версія тесту повністю відповідала за складом питань, оціночними нормами та інструкцією для досліджуваних зазначеній бланковій версії. Досліджуваними виступали студенти першого курсу за спеціальністю практична психологія. В якості інструментарію реалізації психодіагностичної методики розроблено локальний веб-додаток, який дозволяє в онлайн режимі проводити дослідження з подальшою інтерпретацією результатів спеціалістом-психологом.

Проведене дослідження дозволить накопичити достатній масив даних з можливістю їх подальшого статистичного аналізу за допомогою будь-якого статистичного пакету та дослідження динаміки результатів шляхом повторного проведення досліджень.

Виклад основного матеріалу.

Особлива увага у дослідженнях проблем підготовки практичного психолога приділяється виявленню головних компонентів професіоналізму психолога, його спеціальних здібностей та визначенню процедури підготовки психологів.

На думку більшості дослідників (Н.В.Чепелева, Н.І.Пов'якель, В.Г.Панок), конструювання моделі особистості психолога-практика повинно відображати комплекс його професійно-психологічних завдань, утворюючих декілька векторів, а саме:

- вектор взаємодії суб'єкта з довкіллям (змістом його є ідея про багаторівневий характер взаємодії суб'єкта з навколишнім природним та соціальним середовищем);
- вектор структурної організації суб'єкта (когнітивна, мотиваційна і операційна складові структури суб'єкта);
- вектор часу, що дає можливість простежити динаміку системи і спрогнозувати подальший її розвиток.

Формування особистості практикуючого психолога мотивується інтересом до інших людей, бажанням надавати професійну допомогу у розв'язанні проблем спілкування, діяльності, життя в цілому. На початку своєї професійної діяльності консультант-психолог (студент-психолог) повинен пройти процес професійної самоідентифікації, оволодіти знаннями, вміннями та навичками, що уможливають процес самодіагностики в плані відповідності вимогам професії, самопізнання та особистісного розвитку. Несформована професійна самоідентифікація позбавляє майбутніх фахівців впевненості під час виконання своїх функцій, викликає психологічний захист, що може відчутно заважати справі. Крім набуття знань, практичних навичок та вмінь, майбутньому психологу необхідно здійснити суттєву роботу над становленням власної особистості (К.Роджерс, А.Адлер, З. Фрейд, Л. Уолберг, А. Гомбс, Д.Б. Богоявленська, Н.В. Чепелева, В.Г.Панок, С.В. Васьківська, Л.І. Уманець) [1].

Оскільки основним «робочим інструментом» психолога виступає його власна особистість, то неабиякий терапевтичний ефект швидше за все матимуть ті особистісні властивості, котрі є передумовою оволодіння професією, визначають успішність професійної діяльності і змінюються під впливом цієї діяльності, є необхідними при організації ефективного психотерапевтичного процесу, щоб створити необхідні умови для трансформації душевного життя іншої людини. Серед цих властивостей можна назвати емпатію, конгруентність, автентичність, самодостатність, силу «Я», відкритість власному досвіду, здатність до рефлексії, толерантність до невизначеності, повагу до цінностей іншої особистості, віра в її здатність знайти ресурси та справитися з проблемою, вміння нести особистісну відповідальність, ставити реалістичні цілі, сміливість будувати глибокі стосунки з іншими людьми, особисту зрілість консультанта тощо.

Дослідження в галузі консультативної та терапевтичної роботи свідчать, що результативність консультації, як вказують більшість авторів, переважно визначається гармонійністю стосунків консультанта і клієнта та особистістю самого консультанта. Логічним є запропонувати студентам, які отримують психологічну освіту, діагностичне дослідження для визначення рівня сформованості показників, що діагностують схильність особистості до емоційної підтримки іншої людини; наявність знань чи особистісних характеристик, за допомогою яких вони можуть допомогти клієнту конкретними діями, поведінкою; схильність продовжувати надавати професійну допомогу навіть при виникненні власних проблем, тобто фасилітативні якості особистості. Перспективним є лонгітюдне дослідження, оскільки модель ефективного психолога-консультанта є динамічною, і кожен має можливість її доповнювати протягом навчання в процесі отримання професійних знань, проходження психокорекційних тренінгів та під час інтерв'язійних та суперв'язійних зустрічей.

Розглядаючи наступні риси індивідуально-психологічних особливостей особистості, звернемося до поняття процесу фасилітації розвитку особистості у гуманітарній парадигмі. Розуміння поняття «фасилітація розвитку особистості» у запропонованому дослідженні зумовлюється зверненням до терміну «фасилітація», уведеного у науковий обіг К. Роджерсом й висвітленого у ідеях соціальної фасилітації Д. Майерсом. Так, науковим обґрунтуванням ідеї фасилітативного супроводу особистості є концепція фасилітативності (М. Боуен, Ф. Бурнард, О. Саннікова, М. Казанжи, О. Кондрашихіна, П. Лушин, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Фрейнберг) [2,5].

Отже, ми можемо визначити процес фасилітації розвитку особистості як вид допомагаючої взаємодії – соціально обумовленої й особистісно значущої, як спосіб реалізації міжособистісних й діяльнісних контактів її суб'єктів. У процесі та результаті такої

взаємодії, враховуючи відповідні умови, здійснюється усвідомлений інтенсивний й продуктивний саморозвиток суб'єктів взаємодії, що відбувається у вигляді процесу особистісних змін через специфічні феномени та ефекти, що виникають у процесі безпосереднього контакту сторін, утворюються феномени саморозвитку: когнітивні, емоційно-чуттєві, вольові, морально-ціннісні, поведінкові.

В межах програми нашого дослідження ми використовували психодіагностичний тест-опитувальник якісних компонентів фасилітативності Саннікової О.П., Казанжи М.Й. у його стандартній бланковій та комп'ютерній версіях [6].

Діагностична сфера використання охоплює чотири якісних параметра фасилітативності, серед яких дослідники виділяють когнітивний, емоційний, дієвий, регулятивно-вольовий компоненти та вторинний показник – загальний показник фасилітативності. Досліджуваним надається стандартна інструкція, пропонуються 38 тверджень, що розподіляються відповідно по шкалам.

Високі показники емоційного компоненту фасилітативності свідчать про схильність особистості до емоційної підтримки іншої особи, тобто, про здатність до таких емоцій, переживань та їх проявів (міміка, виразні рухи, жестикуляція тощо), які можуть допомогти іншій людині виражати своїй емоційний стан.

Високі показники когнітивного компоненту свідчать про такі розумові характеристики, знання, навички, за допомогою яких можна підтримувати іншу особу чи допомагати їй.

Високі показники за дієвим компонентом свідчать про високоефективну допомогу іншій людині конкретними діями, вчинками, поведінкою.

Високі показники регулятивно-вольового компоненту свідчать про схильність суб'єкта до продовження допомагаючих дій навіть за умови змін власних емоційних станів, при виникненні особистісних власних проблем та здатність до саморегуляції.

Високі результати загального показника фасилітативності свідчать про максимальну вираженість всіх показників фасилітативності якісного рівня, які проявляються в якісній своєрідності різноманіття допомагаючих впливів, їх насиченості та широкому спектрі використаних можливостей. Низькі значення даного вторинного показника свідчать про неможливість регулювати свої дії, допомагаючи іншому, використання тільки звичного способу допомоги без урахування індивідуальних особливостей людини.

Відтак, тест з діагностики якісних характеристик фасилітативності був основою для розробки веб-додатку, який являє собою систему для проведення он-лайн тестування студентів. Веб-додаток функціонує в режимі користувача та в режимі адміністратора. В режимі користувача виконуються наступні функції:

1. Реєстрація учасника (рис.1).

2. Проходження тесту-опитувальника (рис.2).
3. Формування особистого результату проходження тесту (рис.3).

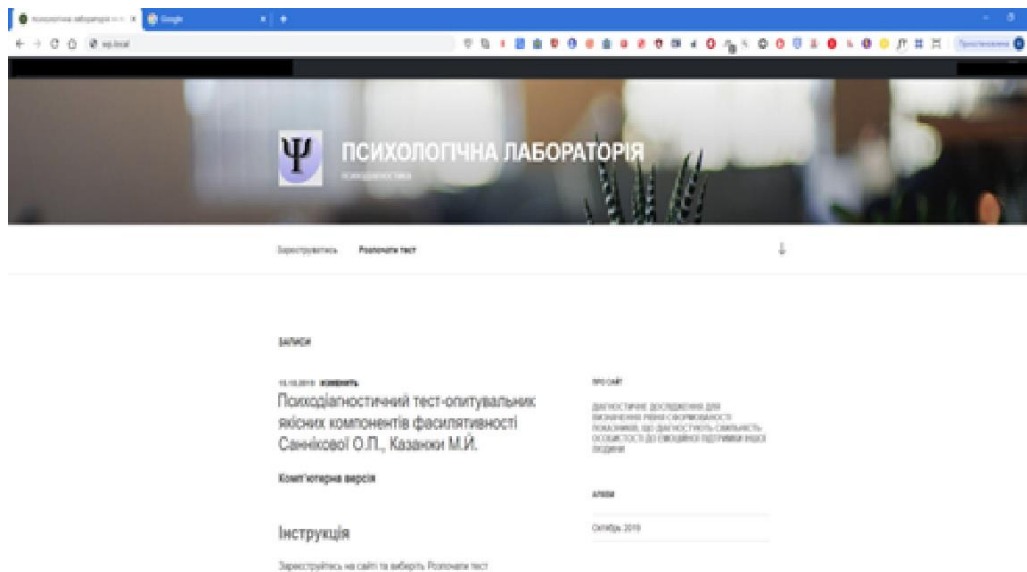

Рис. 1. Загальний вигляд сайту

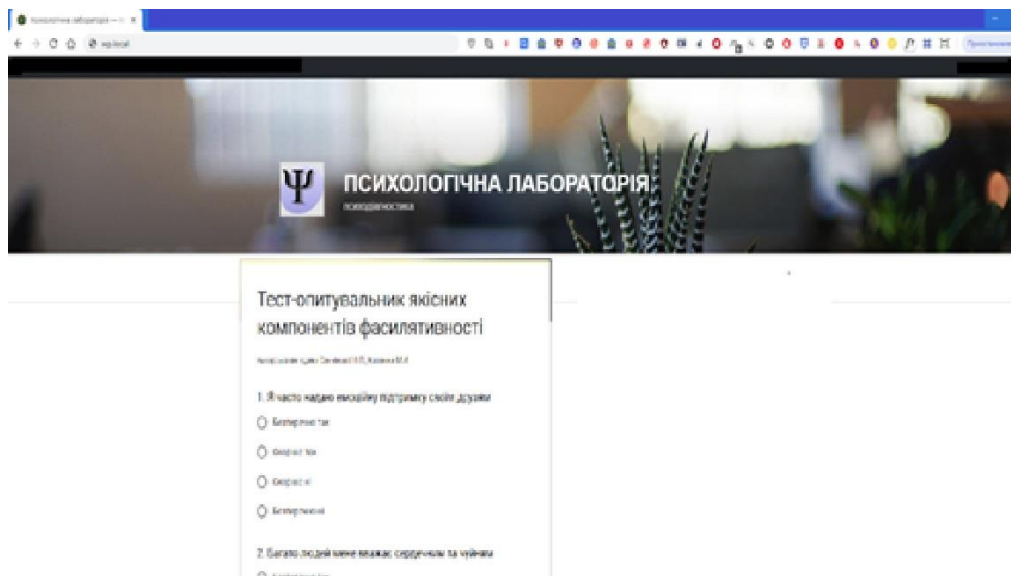

Рис.2. Фрагмент проходження тесту-опитувальника

У системі не передбачено виведення інтерпретації отриманого результату, оскільки коментар студенти отримують безпосередньо від експериментатора.

Водночас, в режимі адміністратора сайт виконує наступні функції:

1. Занесення учасника до бази даних з можливістю перегляду його особистого результату.
2. Можливість відправлення коментаря досліджуваному з інтерпретацією його результатів.
3. Зберігання та динамічне оновлення поточного масиву даних результатів експерименту у вигляді таблиці для подальшої обробки.

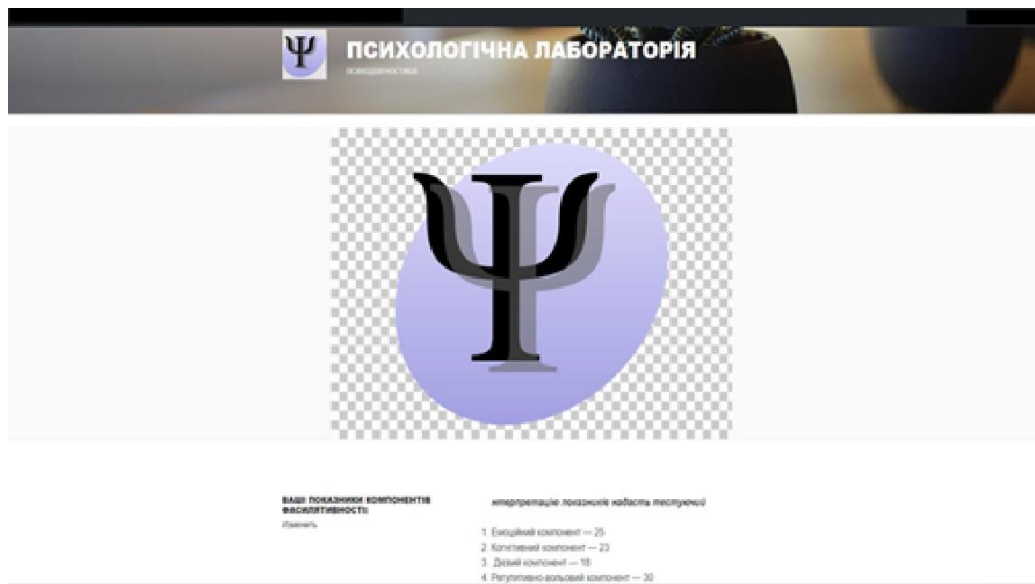

Рис.3. Виведення досліджуваному особистого результату

Слід зазначити, що на відміну від безконтрольно розповсюджуваних в інтернеті тестів з ключами, тестування проводиться на спеціальному веб-додатку. Для цього потрібна обов'язкова реєстрація на сайті, а результат тестування разом із рекомендаціями надається психологом індивідуально з дотриманням конфіденційності. Таке застосування психологічного інструментарію являє собою цивілізоване вирішення складних організаційних та правових проблем, пов'язаних із несанкціонованим розповсюдженням і некваліфікованим застосуванням психодіагностичних методик.

Висновки

В процесі організації та проведення он-лайн досліджень на цільовій аудиторії майбутніх практичних психологів були виявлені наступні переваги використання веб-продукту:

1. Стандартизація умов проведення дослідження.
2. Суттєве зниження впливу експериментатора та, внаслідок цього, більший ступінь комфорту досліджуваних.
3. Економія часових ресурсів на проведення та обробку отриманої інформації із можливістю її занесення та зберігання в базі даних.
4. Можливість дослідження динаміки змін якісних характеристик фасиліативності особистості шляхом проведення повторного психодіагностичного обстеження.
5. Можливість накопичення достатньої репрезентативної вибірки для подальшої обробки за допомогою статистичного пакету.

Таким чином, проведення он-лайн досліджень, як власне експериментів, так і веб-опитувань, є перспективним напрямком розвитку методів психологічних досліджень. Слід зазначити, що порівняно з традиційними видами психологічних експериментальних

досліджень, он-лайн експерименти можуть мати недоліки, які зводяться, в основному, до проблем внутрішньої валідності. Проте з розвитком інформаційних технологій та симбіозу зусиль психологів та фахівців з комп'ютерних наук стандарти та вимоги до психологічних досліджень он-лайн уточнюються та підвищується якість реалізації відповідних веб-продуктів.

Список використаної літератури:

1. Близнюкова О.М. Формування фасилітативних навичок як умова підвищення професійної компетентності майбутніх учителів /О.М. Близнюкова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименко. – К. ; Миколаїв : ТОВ «Фірма «Ліон», 2008. – Т. 7., Вип. 17. – С. 23-26.
2. Близнюкова О.М. Фасилітація як предмет психологічного аналізу / О.М. Близнюкова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименко. – К. ; Кіровоград : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – Т. X., Вип. 13. – С. 65-74.
3. Васищев А.А. Psychometric expert как базисная компьютерная система организации психодиагностики и научно-исследовательской деятельности / А.А. Васищев // Прикладная юридическая психология – 2008. – № 3.– С. 122-129.
4. Дюк В.А. Компьютерная психодиагностика / В.А. Дюк – СПб: Братство, 1994. – 363 с.
5. Казанжи М.Й. Психологічні особливості фасилітативності як властивості особистості / М.Й. Казанжи : дисс...канд.психол.наук (19.00.01). – Одеса, 2006. – 252 с.
6. Саннікова О.П., Казанжи М.Й. Якісні характеристики фасилітативності: досвід діагностики. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: Зб.наук.праць. – Одеса, 2006. – Вип.7-8. – С.30-36.
7. Червинская К.Р. Компьютерная психодиагностика / К.Р. Червинская – СПб.: Изд-во «Речь», 2003. – 336 с.
8. Joinson A. Social Derirablity, anonimity, and Internet-based questionnaires // Behavior Research Methods, Instruments and Computers.1999, vol. 31(3), pp. 433-438.
9. Krantz J.H., Dalal R., Validity of Web-based Psychological Research // Psychological Experiments on the Internet / Ed. By M.H. Birnbaum. Academic Press. 2000. pp.35-61.

References:

1. Blyzniukova, O.M. (2008). Formuvannia fasylytatyvnykh navychok yak umova pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv [Formation of facilitative skills as condition of professional competence raising of future teachers] Aktualni problemy psykhologhii : zb. nauk. prats Instytutu psykhologhii im. H.S. Kostiuca APN Ukrainy – Actual problems of Psychology, Vol.7, 17, 23-26 [in Ukrainian].

2. Blyzniukova, O.M. (2009). Fasylytatsiia yak predmet psykholohichnoho analizu [Facilitation as the subject of psychological analysis] Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuca APN Ukrainy – Actual problems of Psychology, Vol.10, 13, 65-74 [in Ukrainian].
3. Vasyshchev, A.A. (2008). Psychometric expert kak bazysnaia kompiuternaia systema orhanyzatsyy psykhyahnostyky y nauchno-yssledovatel'skoi deiatelnosti [Psychometric expert as a basic computer system for the organization of psychodiagnostics and research activities] Prykladnaia yurydycheskaia psykholohyia – Applied legal psychology, Vol.103, 122-129 [in Russian].
4. Diuk, V.A. (1994). Kompiuternaia psykhyahnostyka [Computer psychodiagnostics] SPb: Bratstvo [in Russian].
5. Kazanzhy, M.Y (2006). Psykholohichni osoblyvosti fasyliatyvnosti yak vlastyvoli osobystosti [Psychological peculiarities of facilitative ability as personality's property] Candidate's thesis Odesa [in Ukrainian].
6. Sannikova, O.P., & Kazanzhy, M.Y. (2006). Yakisni kharakterystyky fasyliatyvnosti: dosvid diahnozyky [Qualitative characteristics of facilitative ability: experience of diagnostics] Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho: Zb.nauk.prats – Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushinsky, Vol.7-8, 30-36 [in Ukrainian].
7. Chervynskaia K.R. (2003). Kompiuternaia psykhyahnostyka [Computer psychodiagnostics] SPb: Rech [in Russian].
8. Joinson A. Social Derirability, anonymity, and Internet-based questionnaires // Behavior Research Methods, Instruments and Computers.1999, vol. 31(3), pp. 433-438.
9. Krantz J.H., Dalal R., Validity of Web-based Psychological Research // Psychological Experiments on the Internet / Ed. By M.H. Birnbaum. Academic Press. 2000. pp.35-61.

Близнюкова Е.Н., Присяжнюк Е.В.

Опыт разработки и использования веб-приложения при исследовании фасилитативности будущих практических психологов

В статье рассматривается проблематика использования компьютерных технологий в рамках психологических исследований. Проанализировано современное состояние исследований в сфере компьютерной психодиагностики и перспективы применения веб-приложений для специфических диагностических задач. В частности, описывается методика исследования фасилитативности и ее реализация в виде веб-приложения.

Фасилитация развития личности определяется как вид поддерживающего взаимодействия, социально обусловленного и личностно значимого, формирование которого есть предусловием формирования успешной профессиональной деятельности будущих практических психологов. Разработанное веб-приложение реализовано на платформе РНР как закрытая система с обязательной регистрацией участников и возможностью дистанционного консультирования испытуемых.

Ключевые слова: компьютерная психодиагностика, ИКТ, интернет-исследование, веб-приложение, психодиагностический инструментарий, фасилитация развития личности, фасилитативность, качественные показатели фасилитативности.

Blyzniukova O., Prysiashniuk O.

The experience of developing and using web-application in the study of facilitative ability of future applied psychologists

The article deals with the problems of using computer technologies within psychological studies. Present state of research in the sphere of the computer diagnostics and the perspectives of web-applications for the specific diagnostic tasks are analyzed. The analysis of the present tendencies of information technologies usage for the computer psychodiagnostics showed three basic ways: data analysis, knowledge engineering and internet-technologies. Each of these technologies is in the basis of the specific psychodiagnostic tasks, and totally they define the key directions of the development of the computer diagnostics.

The internet technologies were chosen as the tool of the psychological studies realization as the most perspective and those which are used actively. The method of studying facilitative ability and its realization as web-application is described in the article.

Facilitation of personality development is defined as kind of supportive interaction, which is socially conditioned and is important from the personality perspectives, its formation is premise of realization of successful professional activity of future applied psychologists. The designed web-application is realized on the platform PHP as a closed system with a mandatory registration of the participants and the opportunity of distant consulting of the individuals in the study..

Key words: computer diagnostics, IT, internet research, web-application, psychodiagnostic instrumentation, facilitation of personality development, facilitative ability, qualitative indicators of facilitative ability